

מסכת מנחות

לקט פנינים נבחרים

דף ז עמוד א

אבימי, מסכתא איתעקרא איתעקרא ליה, ואתא קמיה דרבי חסדא לאדכורי גמריה. ולישלח ליה וליתי לגביה, סבר, הכי מסתייעא מלתא טפי.
אבימי שכח מסכת מנחות, ובא לפני תלמידו רב חסדא כדי שיזכיר לו אותה.
שואלת הגמ' מדוע לא שלח שיבוא אליו וילמדו?
אלא שסבר כך יהיה לו יותר סייעתא דשמיא לזכור, שהרי יגעת ומצאת תאמין.
ובעיני שמואל ביאר, שעיקר ההצלחה בתורה היא על ידי שמבזה עצמו עליה.

דף ט עמוד א

תיובתא - לריש לקיש ממשנה (נגעים פרק יד משנה ו)
התוספות תמהו איך לא ידע ריש לקיש משנה זו.
ובמלאכת יום טוב תירץ לפי מה שכתבו התו"ס בכמה מקומות, שהמשניות של סדר טהרות לא היו שגורות בפי כל, וגם אמוראים לא ידעו את כולן. (ובשפת אמת תירץ באופן אחר שכן ידע את המשנה)

דף יא עמוד ב

איתביה (כתובות ה:): **זו זרת** - שמודדים על ידה שיעור זרת של החושן.
האצבע שלידה **זו קמיצה** - שממנה מתחילה קמיצת המנחה.
האמצעית **זו אמה** - שעל ידה מודדים את כל האמות שבמקדש, משום שהיא ארוכה מכולן.
והאצבע שלידה **זו אצבע** - שאותה טובל הכהן בדם החטאת ומזה.
והאצבע שלידה **זו גודל** - הבוהן, ונפק"מ למצורע שצריך לתת דם ושמן על בהונותיו. (רש"י)

דף טו עמוד ב

אמרו לו לרבי מאיר והלא אדם מביא זבחו היום ונסכיו עד עשרה ימים.
הנה על הפסוק (במדבר כג, כד) "הן עם כלביא יקום" ופירש רש"י - כשהן עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות, ללבוש ציצית לקרוא את שמע ולהניח תפילין, ויש לעורר דבמסכת ברכות (יד, ב) מובא, אמר עולא, כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, ואם כן צריך להבין למה נקט רש"י שקורין את שמע קודם הנחת תפילין.
וביאר בספר שם אפרים, דהנה בגמרא שם איתא עוד, אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נכסים, וצריך עיון, דהרי כאן בגמרא אמרו, מביא אדם זבחו היום, ונסכיו עד עשרה ימים, והרי דשיך להקריב הזבח בלא נכסים.

אכן הביאור פשוט, דהיכן שבדעתו להקריב גם הנכסים אחר כך, בודאי יכול לעשות כן, ויחשב שמקריב עם נסכים, דכל החיסרון של המקריב זבח בלא נסכים הוא באחד שדעתו לכך לא להביא הנסכים, ומעתה יש לומר, דהוא הדין בקורא קריאת שמע ללא תפילין, דווקא באופן שאין דעתו לשוב ולהניח תפילין אחר כך, יחשב למעיד עדות שקר וכמקריב עולה בלא מנחה וכו', אולם אם בדעתו לשוב ולהניח אין בכך כל חיסרון.

לפי זה ניחא דברי רש"י, דאף שנקט קודם ק"ש, אך תיכף נקט הנחת תפילין, שאחרי זה ניחא תפילין.

דף יז עמוד א

אמרי עיפא ואבימי בני רחבה, המכונים חריפי דפומבדיתא. (פ"ק דסנהדרין יז:)
אמר רב המנונא הא מילתא אבילע לי חנינא ותקילא לי ככוליה תלמודאי - את הדין הבא לימדתני רבי חנינא, וחביב הוא בעיני כנגד כל מה שלמדתי.

דף יח עמוד א

אמר רבי, כשהלכתי למצות מדותי אצל רבי אלעזר בן שמוע (הוא סתם רבי אלעזר שבמשניות וברייתות, רש"י שבת יט, ב ד"ה רבי אלעזר) באותה שעה צהבו פניו של יוסף הבבלי - מרוב שמחה, וכו' זלגו עיניו דמעות של רבי אלעזר בן שמוע - כשראה את גודל שמחתו, ואמר, אשריכם תלמידי חכמים, שדברי תורה חביבין עליכם ביותר. וקרא עליו "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתיי" וגו'. בבן יהוידע מבאר, דהנה מצינו שדוד המלך אומר (תהילים קיט, קסב) "שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב" נמצא אם כן דשמחת התורה שוה לשמחת הממון, על כך ציין ואמר, רואה אני בכם עתה שדברי תורה חביבין עליכם יותר מן שלל רב שאמר דוד המלך, כי השלל המעט אין בו שמחה, מה שאין כן ד"ת שמחים בה אפילו במעט, שהרי ראה שצהבו פניו ביותר אפילו על דבר אחד מן התורה, ונמצא ד"ת חביבין עליהם ביותר מן השלל.

דף כ עמוד א

"ברית מלח עולם היא" (במדבר יח, יט) שלא יפסיק המלח מהקרבנות לעולם. פסק בשו"ע (או"ח קסז, ה) שלא יבצע הפת עד שיביאו לפניו מלח או לפתן ללפת בו את פרוסת הבציעה. ואם היא נקייה או מתובלת בתבלין או מלח כעין שלנו, או נתכוין לאכול פת חריבה, אינו צריך להמתין. וכתב הרמ"א, שמצוה להניח על כל שלחן מלח קודם שיבצע, כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר "על כל קרבנך תקריב מלח". ועוד בשם תוספות והגהות אשר"י, שהמלח מגן מן הפורעניות. והביא במשנה ברורה (ס"ק לב) דאיתא במדרש כשישראל יושבין וממתינן זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות, השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגן עליהם.

דף כה עמוד א

בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון - מזיד ורצון חדא מילתא היא, אלא אידי דתנא אונס תנא רצון. (רש"י)

דף כז עמוד א

ד' מינים שבלולב, ב' מהם עושין פירות (אתרוג ותמרים) וב' מהם אין עושין פירות (ההדס והערבה), ואמרה תורה שהעושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין פירות, ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות, ואין אדם יוצא יד"ח בהן עד שיהיו כולן (חוץ מהאתרוג) באגודה אחת. וכן יש ללמוד לישראל כשמתענים, אינם נענים עד שיהיו כולן (צדיקים ורשעים) באגודה אחת. - כדי שיגיגו הצדיקים על הרשעים (מהרש"א בחידושי אגדות) ובבן יהוידע הוסיף שהרשעים מועילים לצדיקים בכך, שביחס אליהם הצדיקים נראים צדיקים גמורים, ועל ידי כך הצדיקים מגינים על עצמם ועליהם. וכתב בנתיבות הקודש, שלמרות שמבואר ברבינו יונה שאסור להתחבר לרשע אפילו לדבר מצוה, כשבאים הפושעים להתענות ולעשות תשובה מצוה להתחבר להם.

דף כט עמוד א

עשר מנורות עשה שלמה וכל אחת ואחת הביא לה אלף ככר זהב והכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו על ככר. השולחן - מגביהים אותו לעולי רגלים ומראים להם לחם הפנים ואומר להם ראו חיבתכם לפני המקום (שנס גדול נעשה בלחם הפנים : סילוקו כסידורו). ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש - ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותם. 3 דברים היו קשים לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו, ואלו הם : מנורה וראש חדש ושרצים, ויש אומרים : אף הלכות שחיטה.

דף כט עמוד ב

בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו : רבש"ע מי מעכב על ידך, אמר לו : אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות.

אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן את התורה ע"י. אמר לו שתוק, כך עלה במחשבה לפני.
אמר לפניו רבש"ע הראיתי תורתו, הראני שכרו... ראה ששוקלין בשרו במקולין (שמוכרים את בשרו
בחניות בשר לאחר שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל) אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה, אמר
לו שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

כל התולה בטחונו בהקב"ה - הרי לו מחסה בעולם הזה ולעולם הבא.

מפני מה נברא העולם הזה בה"י מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא. ומדוע הרגל
השמלאית של הה"י תלויה, ואינה מחוברת לגגה, משום שהעולם נברא באות זו, ורווח זה נצרך
לחוטא, שאם יחזור בתשובה יוכל להכנס דרכו בחזרה לעולם. ומדוע לא יכול לחזור מאותו פתח שיצא
בו, משום שהיצר הרע שולט בו, והוא צריך סיוע מיוחד, ולכו עושים לו פתח מיוחד.
בא לטהר - מסייעין אותו, בא לטמא - פותחין לו.
מפני מה נברא העולם הבא ביו"ד, מפני שצדיקים שבו מועטים כיו"ד שהיא קטנה.

דף ל עמוד א

הכותב ספר תורה ועומד להגיע בכתיבתו לסוף חמשה חומשי תורה - מובאות דעות שונות היכן רשאי
לסיים את כתיבתו.

8 פסוקים אחרונים שבתורה - אדם אחד קורא אותן בבית הכנסת ולא מפסיק באמצע כדי שיעלה
אחר לתורה.

הקונה ספר תורה מן השוק - הרי הוא כחוטף מצוה מן השוק,
ואילו הכותב את ספר התורה בעצמו - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני.

דף לב עמוד א

אם יבא אליהו ויאמר, חולצין במנעל, שומעין לו ומקיימים מצוות חליצה גם במנעל, אבל אם יבא
ויאמר שאין חולצין בסנדל, אין שומעין לו, משום שכבר נהגו העם לחלוץ בסנדל, **והמנהג עדיף**
מדבריו של אליהו הנביא.

דף לג עמוד ב

אמר רבי חנינא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם המלך יושב בפנים והעם
משמרין אותו מבחוץ, ואלו מדת הקב"ה אינו כן, אלא עבדיו יושבין בפנים והוא משמרן מבחוץ, ה'
שמרן, ה' צלך על יד ימינך - במזוזה שהיא לימין הנכנס.

דף לד עמוד א

"ביתך" דרך ביאתך - ודרך הילוכו של אדם היא מן הימין, שהרי כאשר אדם עוקר את רגליו, עוקר
קודם את רגל ימינו. וגם איטר ברגליו שקודם עוקר רגל שמאלו, מניח המזוזה בימין של כל אדם,
משום שהיא מיועדת לשימור כל בני הבית, ואין היא דומה לתפילין שהאדם מניח רק לעצמו, ולכן
איטר מניח אותה בימין של אדם שהיא שמאל שלו, (מרדכי תתקס"ב) וגם אם כל בני הבית איטרים
יניח המזוזה בימין של אדם, משום שדוקא תפילין שהיא מצוה שבגופו תלויה בו, אבל מזוזה שהיא
חובת הבית הולכים בה אחר כל אדם, ש"ך (יו"ד רפט, ה).

דף לד עמוד ב

ארבע טוטפות, ומכאן שצריך לכתוב את התפילין של ראש בארבעה פרשיות, ולהניחם בארבעה בתים
(רש"י) משום שבראש יש ארבעה חושים, ראיה שמיעה ריח וטעם, ולכן בתפילין של ראש יש ארבעה
בתים, שעל ידם האדם מודה לבוראו על כולם, ואילו ביד יש רק את חוש המישוש, ולכן יש בה רק בית
אחד, (רא"ש).

והקורא קורא כסדרן - בתורה, שהוא 'קדש' ו'היה כי יביאך' 'שמע' ו'היה אם שמוע'. (רש"י)

ר"ת פירש (תו"ס ד"ה והקורא קורא כסדר), שמצד ימין מניח 'קדש' ויהיה כי יביאך' וכפי שפירש רש"י, אך מצד שמאל מניח 'שמע' בקצה השמאלי, ולימינו מניח 'ויהיה אם שמוע'. ומה שכתוב 'והקורא קורא כסדרן' אין הכוונה לסדר שהם כתובים בתורה, אלא כסדר שכתובות בברייתא, דהיינו ש'ויהיה אם שמוע' קודם ל'שמע', והתבאר בזה שהסדר שבברייתא הראשונה הוא לצד הקורא, ולא לצד המניח (שיטה מקובצת כא).

וזהי המחלוקת הידועה המכונה 'תפילין של רש"י' ו'תפילין של ר"ת'. וכתב בשיטה מקובצת (ו), שלדעת רש"י התפילין של ר"ת פסולות, ולדעת ר"ת התפילין של רש"י פסולות, **ולכן יש מניחים שתי זוגות תפילין כדי לצאת ידי שניהם.**

דף לו עמוד א

על של יד מברך 'להניח תפילין' על של ראש מברך 'על מצות תפילין' – משום שביד מתחיל להניח, ובשל ראש גומר את המצוה. (רש"י) ובקרו אורה ביאר שבשל יד נאמר 'וקשרתם' ולכן מברך 'להניח', אך בשל ראש כתוב רק 'והיו לטוטפות' ולא מוזכרת ההנחה, לכן מברך 'על מצות'.

דף לז עמוד א

רבי יוסי החורם – שחוטמו שקוע כדאמרינן בבכורות (דף מג:): חרום זה שחוטמו משוקע (רש"י) ותימה הוא לומר שכינהו בלשון גנאי אלא על שם מקומו נקרא כן (תו"ס ד"ה רבי יוסי החורם) יש גירסא רבי יוסי 'ההרס' או 'החרס', והן שמות ערים בתנ"ך (שיטמ"ק א בשם תו"ס חיצונית) סדר הדורות – (תנאים ואמוראים י, ערך אבא יוסי החורם, ביאר בשם השארית יעקב) שהכוונה שאמר דין מחודש בבכורות לגבי מי שחוטמו שקוע, ולכן נקרא כן. בשו"ת ודרשת וחקרת (חושן משפט יב) שרש"י לשיטתו (בבא מציעא נח, ב ד"ה דדש) שאיסור מכנה שם לחבירו נאמר דוקא כשמתכוון לגנותו בכך, וכאן לא התכוונו לגנותו.

בעה מיניה פלימו מרבי, מי שיש לו שני ראשים באיזה מהם מניח תפילין? אמר ליה, או קום גלי או קבל עליך שמתא – או שתצא לגלות או שתקבל על עצמך נידוי, כעונש על זה ששחקת בי, שהרי אין אדם שיש לו שני ראשים. בינתיים הגיע אדם ואמר לרבי שנולד לו בכור שיש לו שני ראשים, כמה סלעים צריך לתת לכהן, הגיע סבא אחד [יש דעה שכל מקום שמוזכר 'סבא' הכוונה לאליהו הנביא (עיי' רש"י לעיל כח:), תו"ס בחולין ו, א ד"ה אשכחיה ובתשובת הגאונים, ובשו"ת ויען שאל א, כללי הש"ס א שהאריך בזה מאד]] ואמר שצריך לתת לכהן עשרה סלעים, כי נחשב לשניים. (ואפילו שבלידת תאומים נותנים לכהן רק 5 כי שם אפשר לצמצם ולדעת מי יצא ראשון, אבל בגוף אחד א"א) תו"ס (ד"ה או קום גלי) אומר שבעולם הזה אין אבל מובא במדרש, שאשמדאי מלך השדים הוציא מתחת הקרקע אדם שיש לו שני ראשים, והביאו לפני שלמה המלך, ואותו אדם נשא אשה רגילה והוליד בן כמותו עם שני ראשים, ובנים כמו אשתו עם ראש אחד, וכשבאו לחלוק בנכסי אביהם תבע זה שיש לו שני ראשים שני חלקים, ובאו לדון לפני שלמה המלך, והוסיף בשיטה מקובצת, ששלמה בחכמתו הרתיח מים וכיסה את אחד הראשים ושפך את המים על ראש השני, ומחמת הכאב צעקו שני הראשים, והוכיח מכך שלמה שזהו אדם אחד. (פירוט המעשה באוצר המדרשים אייזנשטיין (עמוד 533))

דף לח עמוד א

משנה: הרמב"ם בפירוש המשנה מבאר כאן מדוע המשנה לא הרחיבה בעיקר דיני טלית ותפילין, וזה לשונו: אבל דיני הציצית והתפילין והמזוזות ואפן עשייתן והברכות שהן טעונות והדינים הקשורים בזה והעניינים שנדונו בהם, אין זה מענין חיבורנו לדבר בהם כי אנחנו מפרשים, והמשנה לא כתבה במצוות האלו דברים מיוחדים המקיפים את כל דיניהם שנפרשם, והטעם לכך לדעתי מחמת שהיו ידועים בזמן חיבור המשנה, ושהם דברים מפורסמים ומורגלים אצל המון העם והמיוחדים שבהם, ולא נעלם עניינם משום אדם, ועל כן לא היה ענין לדברים אלו בה לדעתו, כשם שלא כתב סדר התפילות, כלומר נוסחתם, וסדר העמדת שליו ציבור, מחמת שזה מפורסם, שהרי לא חיבר סידור אלא ספר דינים. עכ"ל.

דף לח עמוד ב

אמר ליה לוי לשמואל, **אריוד** – כך כונה שמואל (שבת נג. חולין עו:) משום שהיה בקי בדינים ושופט כמלך השופט על כל הארץ, ואריוד הוא לשון מלך כמו "גור אריה יהודה", שהלכה כמותו בדינים (בכורות מט, ב) כמו שדינא דמלכותא דינא. [רש"י בחולין (עו, ב ד"ה אריוד) שנקרא כן ע"ש "אריוד מלך אלסר (בראשית יד, א). בשו"ת בנימין זאב (קנד), כתב בשם גדול שחבר ספר אלף המגן, שנקרא כך ע"ש שהארי מלך בחיות, כך שמואל בדין. וי"א לפי שהיה ארוך, וי"א לפי שהיה רופא ע"ש "אעלה ארוכה לך" וי"א מלשון 'אדכרתא' שהוא לשון אדנות וממשל. ובמסורת הש"ס (שבת שם) הביא ש'אלסר' רומז 'אל איסר' ששמואל הוא רק מלך בדיני ממונות ולא בדיני איסורים.]

דף לט עמוד א

הפוחת לא יפחות משבע חוליות והמוסיף לא יוסיף על שלש עשרה. – שבעה, כנגד שבעה רקיעים, שלש עשרה, כנגד שבעה רקיעים וששה אורין שביניהם. וע"ש שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע (כדלהלן מג, ב) מדמה הגמ' סידורה לסידור הרקיעים, כדי לזכרנו לטובה. וחמשה קשרים שאנו עושים הוא משום שציצית שקולה כנגד כל התורה, וכך מנין תיבת 'ציצית' עם שמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג (רש"י) והתוספות הקשו שהרי תמיד כתוב בתורה 'ציצית' חסר יו"ד אחת, ותרצו שכתוב שלש פעמים בתורה 'ציצית' ובאחת מהן 'לציצית' והלמ"ד היא כנגד שלשת היודין החסרים. ועוד תירץ המרדכי שהולכים אחרי הקריאה, והקריאה היא כאילו כתוב 'ציצית' בשני יודין.

דף מא עמוד א

המלאך אמר לרב קטינא שבזמן שיש כעס בשמים מענישים את מי שלא לובש בגד החייב בציצית (ובכך נמנע מלקיים את מצות עשה של ציצית). שבזמן שיש כעס בעולם היה לצדיקים להגן על דורם בתפילתם ובמצוותיהם, ולכן יש להם להרבות במצוות כדי לזכות את דורם בכך ולא לחפש טעדיקי לפטור עצמם ממצות (מהרש"א)

בגד שנעשה לתכריכין למת - פטור מציצית, אך בשעת הקבורה כשמלבישין אותו למת - חייב בציצית, משום "לועג לרש חרף עושהו".

דף מב עמוד א

חד מינייהו כתרי מינן - אחד מבני ארץ ישראל כשניים מבני בבל, (ורבינא היה מבני ארץ ישראל) משום שאוירא דארץ ישראל מחכים (ב"ב קנח, ב רבינו גרשום) הם חריפים ופקחים בתלמוד (רש"י כתובות עה, א)

לדעת רב: ציצית אין צריכה ברכה על עשייתה. לדעת רב: ציצית שעשאה גוי - פסולה. בעמוד הבא רב מרדכי מביא מסורת שרב סובר שציצית שעשאה גוי כשרה.

לדעת רב (החולק על הברייתא): גוי שמל את ישראל - מילתו פסולה.

סוכה שעשאה גוי - כשרה. ולא מברכים על עשיית הסוכה.

דף מב עמוד ב

כל מצוה דעשייתה היא גמר מצוה, כגון מילה, אף על גב שכשרה בעכו"ם, בישראל גם כן צריך לברך 'וציונו על המילה'. וכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה, כגון תפילין (שעדיין צריך להניחן) אף על גב דפסולות בעכו"ם, בישראל אינו צריך לברך 'וציונו לעשות'.

דף מג עמוד א

שלחו מתם – מארץ ישראל לבבל. (רבינו גרשום ב"ב קכד, ב. ובערוך ערך תס ג) ובפירוש נר הערוך ביאר הטעם שמצינו כן בכמה מקומות, ולא נקטו 'ממערבא' כמו ברוב המקומות, כיון שבאותה תקופה היתה א"י תחת ידי מלך רומי, ובבל היתה תחת ידי מלך פרס, והיתה שנאה כבושה ביניהם והיו מסתירים השליחים.

רב יהודה היה מטיל ציצית לבגד שמתכסה בו אשתו (כי סבר שזו מצות עשה שלא הזמן גרמא).

לדעת רבי: תפילין - כל זמן שמניחן מברך עליהן.

הכל חייבין בציצית - כהנים ליום וישראלים גרים נשים ועבדים, ר"ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא.

דף מג עמוד ב

הגמרא מביאה 5 ברייתות הדורשות באופנים שונים את הפסוק "וראיתם אותו וזכרתם".

כל הזריז במצוה זו, זוכה ומקבל פני שכינה.

חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות: תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן – הרי שבע מצוות, תפילין שביד ובראש, ארבע כנפות, ומזוזה. ועליהם אמר דוד "שבע ביום הללתיך" (תהילים קי, קסד) סיבבן במצות, כי 'מצות' ראשי תיבות מזוזה, ציצית, ותפילין, (בן יהוידע)

בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו.

כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו - הכל בחיזוק שלא יחטא. שנאמר "והחוט המשלש לא במהרה ינתק". (קהלת ד, יב)

מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים? מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד.

גדול עונשו של לבן (מי שאינו מטיל חוטי ציצית לבנים) יותר מעונשו של תכלת.

חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום.

חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום: שעשאני ישראל שלא עשאני אשה שלא עשאני עבד. בכל כתבי ביד והספרים הישנים כתוב 'שלא עשני גוי', ומחמת הצנזורה שונה ל'שעשני ישראל' (דקדוקי ספרים ד) ועיין מה שכתב הט"ז (אורח חיים מו, ד) הטעם מה שתיקנו ברכות אלו בלשון שלילה 'שלא עשני' ולא בלשון חיוב 'שעשני ישראל', וכדו', משום שאמרו בגמ' (עירובין יג, ב) נמנו וגמרו טוב לאדם שלא נברא משנברא, ולכן אי אפשר לברך 'שעשני'. והב"ח (שם) כתב הטעם שאם היה אומר 'שעשני ישראל' כלול בזה כבר שהוא בן חורין ולא אשה, ולא היה יכול לברך את שתי הברכות האחרות. והמגן אברהם (שם, ט) חולק עליו.

דף מד עמוד א

חלזון זה - גופו דומה לים, וברייתו דומה לדג, ועולה אחד לשבעים שנה, ובדמו צובעין תכלת, לפיכך דמיו יקרים.

אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעה"ז ולעה"ב איני יודע כמה. מה שאין כן המצוות המנויות בתחילת מסכת פאה הקרן כולו לעולם הבא והפירות אוכל בעולם הזה (מהרש"א) ואף על פי ששכר מצוות אינו בעוה"ז (קידושין לט, ב) אך כאן השכר הוא מה שמצילתו מן החטא, ועל זה שנינו במשנה (אבות ד, ב) ששכר מצוה מצוה.

בציצית כתוב "אני ה' אלהיכם" שתי פעמים, ונדרש מכך: אני הוא שעתידי ליפרע ואני הוא שעתידי לשלם שכר.

טלית שאולה - כל 30 יום פטורה מן הציצית, מיכן ואילך חייבת.

הדר בפונדקי והשוכר בית בחו"ל - כל 30 יום פטור מן המזוזה, מיכן ואילך חייב.
השוכר בית בא"י - עושה מזוזה לאלתר, משום יישוב של א"י.

כל שאינו מניח תפילין עובר ב-8 עשה, וכל שאין לו ציצית בבגדו עובר ב-5 עשה, וכל כהן שאינו עולה לדוכן עובר ב-3 עשה, כל שאין לו מזוזה בפתחו עובר ב-2 עשה.

כל המניח תפילין - מאריך ימים.

דף מד עמוד ב

חומש הפקודים - ספר במדבר. שפותח במנין בני ישראל "תפקדו אותם לצבאותם" (רש"י יומא סח, ב)

דף מה עמוד א

הגמרא מביאה כמה פסוקים מספר יחזקאל (פסוקים לא מובנים או שנראים סותרים את התורה), ומבארת אותם.

זכור אותו האיש לטוב, וחנינא בן חזקיה שמו (והיה מבעלי החכמה המופלג שבדורו, הרמב"ם בפירוש המשניות), שאלמלא הוא נגזו ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה, מה עשה העלה 300 גרבי שמן וישב בעלייה ודרשו. המאירי כתב (שבת יג, א ד"ה המשנה הרביעית) שהיה אז כשהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו ומינו את רבי אלעזר בן עזריה תחתיו. וכנראה כתב כן על פי מה שכתבה הגמ' (ברכות כח, א) 'כל היכא דאמרינן בו ביום, ההוא יומא הוה'.

דף נ עמוד א

קרבן תמיד שהכהנים לא הקריבו בבוקר, קנסו אותם שגם לא יקריבו את התמיד של בין הערבים. בקטורת לא קנסו היות והקטרת הקטורת לא שכיחא (רק פעמיים ביום) ומעשירה את המקטיר חביבא היא לכהנים ולא יפשעו בה ואפילו שהתמיד מקריבים גם כן רק פעמיים ביום אך יש עוד הרבה קורבנות עולה בכל היום, לכן לא חביב על הכהנים כל כך ולפעמים יפשעו ולא יקריבוה, (רש"י בפירוש הראשון) ובפירוש השני כתב שהקטורת לא מצוי שאדם יקטירנה פעמיים, וכמו ששנינו (יומא כו, א) שמעולם לא שנה בה אדם, שהיו נותנין כל פעם לכהן אחר להקטיר, כיון שהמקטיר היה מתעשר ויש לזכות את כולם בסגולה זו. אבל עיקר הטעם הוא שהקטורת לא מצויה, כיון שהטעם שמעשירה ישנו גם בעולה, שגם המקריב עולה מתעשר (תוספות)

דף נב עמוד א

אמר רבי ירמיה (לחכמים על תירוצו של רבא שהיה מבבל) בבלאי טפשאי משום דיתבו באתרא דחשוכא אמרי שמעתתא דמחשכן – בבליים טפשים משום שגרים בבבל שהיא עמוקה וחשוכה, הם אומרים שמועות חשוכות (רש"י ורבינו גרשום)

דף נג עמוד א

רבי עזרא נכדו של רבי אבטולס, היה דור עשירי לרבי אלעזר בן עזריה, שהוא היה דור עשירי לעזרא הסופר. כשהגיע לבקר את רבי פרידא אמר לחכמים מדוע הזכרתם את כל יחוסו? אם הוא בן תורה בעצמו, יפה. ואם הוא בן תורה וגם עם יחוס, יפה. ואם יש לו יחוס והוא לא בן תורה, תאכלנו אש.

לפי דרשתו של רבי עזרא עולה שהמילה אדירים בפסוק "צללו כעופרת במים אדירים" מתייחסת למצרים. כלומר שיש להפסיק בין 'במים' ל'אדירים' דהיינו 'צללו כעופרת במים', מי צללו 'אדירים' אלו המצרים. (וכן כתב המ"ב נא, יז בשם הפרי מגדים. אך הרשב"ם בפסוק מפרשו כפשוטו שהמים הם אדירים, וכן ציין החשק שלמה על פי מדרש משלי ט)

דף נג עמוד ב

"מה לידידי בביתי..." - בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם שהיה עומד בבית המקדש (ובא להתפלל על בניו), והגמרא מתארת משא ומתן שלו עם הקב"ה: שמא חטאו בשוגג, שמא מיעוטן חטאו, היה לך לזכור ברית מילה, [מדוע הזכיר דווקא את ברית המילה? משום שהוא מסר נפשו על המילה שמל עצמו בגיל 99 שנה, והיא המצווה המיוחדת שנקראת על שמו 'בבריתו של אברהם אבינו' (מהרש"א)] היה צריך להמתין שמא יחזרו בתשובה.

ולבסוף יצאה בת קול ואמרה "זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך" מה זית אחריתו בסופו, שלוקח זמן רב להצמיח פירות, אך אז מביא הרבה פירות, אף ישראל אחריתן בסופן ותהיה לעם ישראל אחרית טובה.

למה נמשלו ישראל לזית? - לומר לך מה זית אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף ישראל אין להם בטילה עולמית לא בעוה"ז ולא בעולם הבא / לומר לך מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתיחה, אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין.

דף נה עמוד א

אמר רבי פפא, שמע מינה, דחקינן ומוקמינן מתניתין בתרי טעמי ולא מוקמינן בתרי תנאי – כשיש סתירה מרישא לסיפא של משנה, עדיף להעמיד אותה שמדברת בשני אופנים, מאשר לומר שיש בה שתי דעות.

דף נט עמוד ב

לא ישים שימה כל דהוא עליה עד דאיכא שיעורא.
לפי זה יש לתמוה מה שנאמר בתורה (דברים ו, כו) "וישם לך שלום" שכיצד אומרת התורה רק 'וישם' דמשמע כל דהוא, ומדוע לא אמרה 'ויתן לך שלום'.
בצפנת פענח (פ' נשא) ביאר לפי הכלל הידוע, 'אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות', ובהמשך נאמר, "וישמו את שמי וגו' ואני אברכס", ולשון זו גם כן מורה על מיעוט, ואם כן הרי זה בא לרבות ונמצא שאדרבה לשון שימה כאן בא לרבות.

דף סא עמוד ב

הואיל ורב גבריה – רבי אליעזר בן יעקב חכם ביותר, כמו שאמרו 'משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי' (עירובין סב:) כלומר מעט, שמוזכר מעט פעמים במשניות, אבל כל דבריו נקיים והלכה כמותם, (גיטין סז. בכורות כג:) (רש"י)
לכן כתבה המשנה דווקא שזו דעת רבי אליעזר בן יעקב אפילו שזו גם דעת רבי יהודה.

דף סב עמוד א

מוליך ומביא למי שהרוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו – לצפון ולדרום ומזרח ולמערב כדי לעצור רוחות רעות הבאות מארבעה רוחות (רש"י) התו"ס יו"ט כתב (סוכה ג) שרש"י נקט הרוחות לאו דווקא כסידרן, שהרי כל פינות שאתה פונה צריך להיות דרך ימין.
אך הטור (תרנא) כתב בשם הרא"ש הנענועים בסדר הזה.

זאת אומרת שירי מצוה מעכבים את הפורענות, דהא תנופה שירי מצוה היא (שאינם עיקר המצוה, ומתכפר לו גם בלעדס) ועוצרת רוחות רעות וטללים רעים. וכן לולב.

דף סד עמוד ב

הברייתא מספרת על כך שצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, ולבסוף העלו להם הצרים מבחוץ חזיר והזדעזעה ארץ ישראל, ובאותה שעה אמרו: ארור שיגדל חזיר וארור שילמד בנו חכמת יוונית.

הגמרא מספרת 3 סיפורים על מרדכי שהבין רמזים שונים. – הוא מרדכי שהיה בימי אחשורוש (רש"י) והתוספות תמחו שהאריך ימים כל כך, לכן מפרשים שעל שם מרדכי הראשון היו נקראים כל הממונים 'מרדכי', והיו בקיעים ובעלי שכל ומדע.

דף סה עמוד א

משנה: מפני הבייתוסים – הם תלמידי בייתוס שהוא וצדוק היו תלמידי אנטיגנוס איש סוכו שהיו מלמדים את תלמידיהם מה שקיבלו מאנטיגנוס, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא שלא על מנת לקבל פרס, וטעו התלמידים בכך שחשבו שאין כלל קבלת שכר על המצוות, וטעו ופקרו בדברי חכמים. ונקרא 'צדוקים ובייתוסים' (רשב"ם ב"ב קטו):
וברמב"ם (פירוש המשנה אבות א, ג: יא: עירובין ו:) מבואר שגם צדוק ובייתוס עצמם סרו מן התורה והגיעו לכלל מינות.

גמרא: ת"ר – ברייתא זו, היא תחילת מגילת תענית שכתוב בה ימים טובים שקבעו חכמים על ידי נסים שאירעו בהם, ואסרום בתענית, ויש מהם אף בהספד, וכתבום במגילה אחת, (רש"י ר"ה יח:) ובזמן הזה בטלה מגילת תענית. (גמ' שם)

דף סה עמוד ב

אמר לו (אותו זקן לרבן יוחנן בן זכאי), רבי בכך אתה פוטרני? אמר לו, שוטה, ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטילה שלכם – ואיני צריך לדחותכם בתירוץ שאינו נכון, כמו שאמרתי לכם מתחילה דיחוי בעלמא, אלא התירוץ הנכון הוא...
ומתחילה לא רצה לומר להם התירוץ הנכון משום שאסור לגלות להם טעמי תורה. (רשב"ם)
וצ"ע מה האיסור לגלות להם טעמי תורה, הרי גם הם יהודים ולא גויים? ואם באמת אסור, א"כ מדוע גילה להם בסוף? ואולי האיסור הוא משום שאין מלמדים תורה לתלמיד שאינו הגון, ובסוף ענה רק מחמת חילול ה' שזה חמור יותר. (ברכת אברהם)

דף סז עמוד א

אמר רבא, יהא רעוא דאחזיה בחילמא – יהי רצון שיראו לי בחלומי תשובה לספקי דלעיל.

דף סח עמוד ב

צהבו פניו של רבי יהודה בן נחמיה (שמח), אמר לו רבי עקיבא, יהודה, צהבו פניך משום שהשבת את זקן (רבי טרפון)? תמהני אם תאריך ימים.
אמר רבי יהודה ברבי אלעאי, אותו הפרק פרוס פסח היה (שבועיים לפני החג), וכשעליתי לעצרת שאלתי אחריו, יהודה בן נחמיה היכן הוא, ואמרו לי נפטר והלך לו (לעולמו).
יתכן שהוא אחד משנים עשר אלף זוגות תלמידי רבי עקיבא שמתו בין פסח לעצרת משום שלא נהגו כבוד זה בזה. (יבמות סב, ב) (יד אליהו)

דף עא עמוד א

סודני – תלמידי חכמים על שם "סוד ה' ליראיו" (תהילים כה)
פירוש שני: עושה שיכר, כיון שזה סוד נאה שמעשירה וגומלת חסדים (רש"י ד"ה סודני)

דף עו עמוד א

משנה: כל המנחות טעונות שלש מאות שיפה – אע"פ שלפי סדר העשיה דין זה היה צריך להיות כתוב קודם לכל, נראה שהמתין עמו עד כאן משום שכל הדינים דלעיל יש להם שורש בתורה משא"כ בדין משנה זו. (קול הרמ"ז)

דף עו עמוד ב

מאי מפני החיסכון? אמר רבי אלעזר **התורה חסה על ממונו של ישראל**. היכה רמיזא? דכתיב "והשקית את העדה ואת בעירם" – שמשא רבנו הוציא מים מן הסלע לא רק לעמ"י, אלא גם לבהמותיהם (במדבר כ, ח)

דף פ עמוד ב

אמרו למדין – הוא לוי כשהיה בישיבת התלמידים, כדאמרינן בסנהדרין (יז עמ' ב) (רש"י)
ועל חינם דחק הקונטרס, דאמרינן "למדין לפני חכמים" היינו לוי אבל "למדין לפני רבי" חכם אחר היה. (תו"ס ד"ה אמרי לי, ועיין היטב תו"ס מעילה ט: ד"ה הלמדין)

אמר ליה (רבי ללוי) כמדומה אני שאין לו מוח בקדקדו – וכן אמר לו כך ביבמות (ט,א) אך יש לציין עוד דברי רבי על לוי, 'חייכון בר נש דכוותי יהבית לכוני' (ירושלמי יבמות יב, ו) 'זו שאלה' ופירש רש"י שאלה גדולה שאלת. ועוד שם שאמר 'עליו שאלני דבר חכמה' (זבחים ל, ב) וכתב בשו"ת חוות יאיר, (קנב, והובאה בסוף ספר חפץ חיים) שרבי ידע שלוי אדם גדול הוא ואינו ראוי שיטעה, לכן אמר לו שעשה כן ממיעוט עיון והשגחה. [ועיין עוד בשל"ה (תורה שבע"פ ענין פה קדוש) שמסביר איך אמורא כביכול זלזל בחברו ואיך כתבה הגמ' את אותו הלשון].

דף פב עמוד ב

ובתרביצא אמור – בבית המדרש מקום שמרביצים בו תורה, לשון שהוסיפו רבנן בש"ס (רש"י ותו"ס)

דף פד עמוד ב

אמר רבי אלעזר רבי יוחנן חזאי בחלום מילתא מעלייתא אמינא - ראיתי בחלומי את רבי יוחנן וממילא ידעתי שהתירוץ שאני עתיד לומר בטעמו של רבי יוחנן הוא נכון ואמיתי.

דף פה עמוד א

אמרי ליה יוחנא וממרא למשה - ראשי מכשפים של מצרים בשעה שעשה את האותות לפני פרעה. תבן אתה מכניס לעפריים - הרי הכנסת כשפים למצרים שמלאה בכשפים, הרי היא כהבאת תבן למכור לעפריים המלאה תבואה שאין טעם בדבר. אמר להו משה, אמרי אינשי למתא ירקא, ירקא שקול - ענה להם מורגל בפי האנשים לומר לעיר שבא הירק מצוי, הבא ירק למכור כיון שמצויים שם קונים הרבה, מחמת שידוע שמצוי בה ירק. והשיבם דרך ליצנות על דבריהם שחשבו שעושה את האותות לפני פרעה על ידי כשפים.

דף פה עמוד ב

תקוע - אמר רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית המצוי שם חכמה מצויה בהן, ששמן זית תכונתו להחכים את האדם. וכן מועיל לזיכרון וכדברי רבי יוחנן עצמו בהוריות (יג:)

"יש מתעשר ואין כל" - אותו פולמוסטוס שהיה נראה כעשיר הטעון שמן רב, ולמעשה היה בעל חוב של שמונה עשר ריבוא מנים, "מתרושש והון רב" - זה בעל הבית זה שהיה נראה כעני ועובד בשדהו כעני ומסקל הדרך כעני, והרי הוא בעל הון רב.

דף פו עמוד ב

הסיבה שהתורה לא חייבה שמן זית זך למנחות כמו להדלקת המנורה, הוא מפני החסכון. שמנחות השכיחות בכל יום אם יוצרכו לשמן זית זך יחסרו ישראל ממון רב על ידו, מה שאין כן במנורה שאינה אלא אחת ליום. כי 'התורה חסה על ממונן של ישראל'.

מאי עדותה של המנורה. זה נר מערבי (נר האמצעי שלא היה פונה כלפי אמצע המנורה כתבריו אלא עומד זקוף, ולכך היה הסמוך ביותר למערב) שנותנין בה שמן כנגד חברותיה, וממנה היה מדליק, ובה היה מסיים. ונס זה שדלקה יותר מחברותיה למרות שניתן בה שמן במידה שווה להן, עד שהיה מדליק ממנה את שאר הנרות שכבו, הוא העדות שהשכינה שורה בישראל והנס מצויים על ידה.

דף פז עמוד א

כשם שהדיבור יפה לבשמים - וכפי ששנינו (כריתות ו, ב) שבשעת כתישת הבשמים לקטורת אומר 'היטב הדק' משום שהדיבור מועיל לכותשם היטב. כך דיבור, רע ליין.

דף פז עמוד ב

נפקא להו מנקודו - ישנן עשרה מילים בתורה שמקובל בידנו הלכה למשה מסיני שיש לנקד אותן מעליהן בכתיבתן בספר תורה (וכולן מפורטות באבות דרבי נתן פרק לד) ואחת מהן היא המילה 'ועשרון' שנתקבלה ההלכה שצריכה להיות נקודה מעל ה'י' שבאמצע התיבה.

דף צג עמוד ב

שמע ריש לקיש שלא אמר את השמועה מפיו ואיקפיד - משום שהאומר דבר שמועה מפיו של בעל השמועה שפתיו של אותו בעל שמועה דובבות אפילו בקבר.

דף צה עמוד ב

אמר רבה בהתפעלות, הוקשה לאדם קשה - קושיא זו הוקשתה לאדם חכם ומחודד לחתך הלכה כברזל (רש"י) ומנו רב ששת. - עיין בעירובין (סז, א) שעיקר כוחו של רב ששת היה בידיעת הברייתות, וצריך ביעור מכאן.

דף צז עמוד א

פתח במזבח וסיים בשולחן (יחזקאל מא, כב), שבזמן שבית המקדש היה קיים מזבח מכפר על אדם (בהקרבת קורבנות) ועכשיו שאין בית המקדש קיים, שולחנו של אדם מכפר עליו. ע"י שנותן פרוסה לעני (רש"י וכן משמע מהתו"ס) המהרש"א הביא מהמשנה באבות (ג, ג) שמשמעה שהוא על ידי דברי תורה שאומרים עליו, וביד דוד ביאר שלא נוח לרש"י ותו"ס בפירוש זה משום שמבואר שם שהיינו שלשה האומרים ד"ת, ובסתימת הגמ' לא מבואר שמדובר דוקא באופן זה.

דף צח עמוד ב

מכאן שאמצעי משובח - ולכך בשלשה העולים לתורה בשני וחמישי, העולה האמצעי הוא המשובח שבכולם, והוא יקרא ארבעה פסוקים ושלפניו ולאחריו שלשה פסוקים בלבד. (רש"י) כיון שעיקר התקנה היתה שיקראו בין הכל עשרה פסוקים, וכמבואר במגילה (כב, ב) ובתו"ס (ד"ה שאמצעי משובח) הקשו על פירושם וביארו שהכוונה להלכה המבוארת ביומא (לז, א) ששלשה המהלכים בדרך הגדול מהלך באמצע.

דף צט עמוד א

10 שולחנות עשה שלמה ולא היו מסדרין את לחם הפנים אלא על השולחן של משה, ולדעת רבי אלעזר בן שמוע על כולם היו מסדרין, פעם על זה ופעם על זה (וכך גם נחלקו לגבי המנורה).

הגמרא מביאה את המקור לכך שמעלים בקודש ולא מורידים.

תלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו - אין נוהגין בו מנהג בזיון - כפי שרב יוסף עצמו שכח תלמודו מחמת חוליו (כמבואר בנדרים מא, א)

דף צט עמוד ב

פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה. דכתיב "אשר שברת" (שמות לד, א) יישר כחך ששברת.

תלמיד חכם שסרח - אין מבזין אותו בפרהסיא.

כל המשכח דבר אחד מתלמודו (לא באונס) - עובר בלאו / ב2 לאוין / ב3 לאוין.

כל המשמר תורתו - נשמתו משתמרת - מאריך את חייו (שהתורה ניתנה ב40 יום ונשמה נוצרה ב40 יום)

מדבריו של רבי יוסי (שאמר שאפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום) למד רבי אמי שאפילו לא שנה אדם אלא פרק שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיד.

אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפניך - ונחלקו האמוראים אם **אסור** או **מצוה** לומר דבר זה לעם הארץ. כדי שלא יבואו לזלזל במצות תלמוד תורה, או שיסיקו מכך, שאם על דבר קל זה מקבלים את השכר הגדול המפורש בהמשך הפסוק "כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל" כל שכן למי שעוסק בה כל היום כולו. עוד פירש רש"י שעל ידי זה רואה את מעלת לימוד התורה שאף שנפטרים ממנה החכמים בפסוק אחד, עוסקים בה כל היום כולו. וברבנו גרשום כתב שמתוך כך יבואו לחבב התלמידי חכמים. ובשפת אמת כתב שעל ידי כך לא יתייאש עם הארץ מלימוד התורה כיון שמקיימה בכך. עיין בשולחן ערוך הרב (תלמוד תורה ב, יב) שבקריאת פסוקין נחשבת כתלמוד תורה אף בלא הבנה.

דברי תורה לא יהיו עליך חובה, ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן. כאדם שיש לו חוב ואומר מתי אפרענו ואיפטר, כך לא יאמר אדם אשנה פרק אחד ואיפטר (רש"י) תו"ס מפרש עוד, שלא יהו עליך חובה, שלא תעסוק אלא בהן, וגם אי אתה רשאי לפטור עצמך מהן לגמרי, אלא יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. ועוד פירוש, לא יהו עליך חוב ללמוד את כל התורה כדתנן באבות (פ"ב מט"ז) 'לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל'.

ונמצא ששלושה מחלוקת בדבר, רשב"י – שדי בקריאת שמע שחרית וערבית. רבי ישמעאל – שצריך ללמוד כל העת, ורבי שמואל בר נחמני – שאין חיוב בזה אלא ברכה, (מהרש"א) אמנם בזבח תורה ביאר, שודאי לא נחלקו בעצם חיוב לימוד התורה שהוא תמידי כי אם בדרשת פסוק זה בדוקא [נחלק על פי דעת הרמב"ם בין בעל אומנות שדי לו בקביעות עתים בבוקר ובערב לבין תלמיד חכם החייב כל היום] ומעין זה כתב הברכת שמואל (קידושין כז, ד) שמפסוק זה האוסר ביטול תורה נפטר אמנם בקריאת שמע שחרית וערבית, אבל מכל מקום עצן חיוב לימוד התורה עדיין קיים עליו כל כמה שיכול ללמוד.

דף ק עמוד א

חכמי ארץ ישראל שונאים את הבבליים, (לפי שלא עלו לא"י בימי עזרא וכמבואר בתו"ס. ובאיזהו מקומן תמה כיצד הותר לשונאן, והביא משום כך מרבנו גרשום שלא החכמים היו שונאים אותם אלא כהני א"י, ושנאו כי לא שמעו לציווי השם וא"כ היו רשעים שמותר לשונאן) ולכן קוראים כך לאלכסנדרים שעושים מנהג רעבתנות על שם בבליים.

דף קג עמוד ב

כל מידות חכמים כן שגבולן מדויק והדין משתנה בשינוי מועט כגון 40 סאה במקוה שחסר קורטוב, המקוה פסול. באיזהו מקומן ציין לדברי הריטב"א בר"ה (יג, א) שכתב 'כל מידות חכמים כך הם שאי אפשר לדקדק בשיעורים על השיעור הצריך ממש לא פחות ולא יותר, ואם באנו לדקדק כן א"א לתת שום שיעור ידוע לשום דבר', ומשמע שלא משזהו השיעור המדויק בדוקא אלא שזהו הגבול שגבלו חכמים.

פתח רבי יהודה בר אילעי ראש המדברים בכל מקום – קרי ליה משום מעשה דמערה במסכת שבת (לג, ב) שכיון שלימד זכות על המלכות, המעשה המפורסם של רבי שמעון בר יוחאי, מינהו להיות ראש הדוברים בכל מקום. (רש"י)

דף קד עמוד א

ששה דברים מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל. ההיפך משיטתם בכל מקום, שבית הלל דרכם להקל ובית שמאי דרכם להחמיר.

דף קי עמוד א

אמר ליה רב לרב שימי וכי שימי את? שאתה חריף וחכם גדול, מקשה לי דבר זה? וי"א מחמת צניעות שהיתה ברב לא היה מסתכל חוצה לו ולכך לא הכיר מי הוא זה העומד לפניו ומקשה לו, ושואלו האם הוא שימי (רש"י)

אומות העולם מכירים בקב"ה אלא שסוברים שהאלילים שלהם יש בהם ממש ורק הקב"ה הוא זה שמולך עליהם ונוהגים בו כבוד משום כך, אבל אינם מכירים שאין עוד מלבדו ואינם נשמעים לציוויו. (רבינו גרשום) והוסיפו במהרש"א ובצאן קדשים ביאור, שסוברים הם שלאחר שברא את העולם (שמודים בכך) הסיר את השגחתו מהתחתונים ומסרה לשליחיו האלילים.

ומנחה טהורה – זה הלומד תורה בטהרה, שנושא אישה ואינו טרוד בהרהורים ואחר כך לומד תורה בטהרה כמנחה טהורה. בתו"ס הביאו מקידושין שהסדר צריך להיות הפוך שקודם ילמד תורה ואח"כ ישא איש, והביאו את חילוק הגמרא שם שאם יש סיפק בידו לפרנסה ישא קודם אשה כדי שילמד תורה בלא הרהור. אבל אם יהיה טרוד בפרנסה לאחר נישואיו עדיף שילמד קודם תורה בלא טרדה ורק לאחר מכן ישא אשה.

"שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות" (תהילים קלד, א) מאי בלילות א"ר יוחנן אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה.

הדרך עלן מסכת מנחות

[רוב הדברים נלקחו מתוך ש"ס לובלין מהדורת "ושננתם" ופורטל הדף היומי]